

تاریخ ۱: ایران و جهان باستان

تهیه کننده: مرضیه نوریان-مشهد مقدس

Tarikheman3

درس ۱۰

اشکانیان و ساسانیان

اوضاع ایران پس از سقوط هخامنشیان: تسلط اسکندر با قساوت و خشونت، برای ایران نگاه مردم ایران نسبت به این کشورگشای بی رحم و سربازان مقدونی و یونانی او به عنوان یک بیگانه و ناخرسندی از سلطه بیگانگان بر سرزمینشان . در نتیجه (علت شکل گیری مقاومت مردم ایران در برابر اسکندر) شکل گیری مقاومتی به شکل نافرمانی و شورش در مناطق مختلف کشور در برابر اسکندر و لشکریان او .
علت عدم موفقیت مقاومتی مردم در برابر اسکندر و لشکریان وی: ۱. پراکندگی نافرمانی ها و شورشها
۲. نبود ارتباط و هماهنگی میان آنها.

مرگ اسکندر مقدونی در 323 ق.م. در بابل و در نتیجه تجزیه قلمرو پهناور او، که با جنگ و خونریزیهای پی در پی به دست آمده بود، توسط جانشینانش. ایجاد جنگ های داخلی میان سردارانش برای به دست گرفتن قدرت بلافاصله پس از مرگ وی،

سلوکیان

اوضاع ایران پس از مرگ اسکندر (چگونگی تشکیل دولت سلوکی در ایران): قدرتیابی یکی از سرداران اسکندر به نام سلوکوس بر بین النهرین، بخش هایی از آسیای صغیر، سوریه و فلات ایران چند سال پس از مرگ اسکندر و تأسیس سلسله پادشاهی سلوکیان

اقدامات سلوکوس پس از تأسیس سلسله در ایران: معرفی خود به نام نیکاتور، یعنی فاتح. ابتدا انتخاب شهری در ساحل غربی رود دجله به عنوان پایتخت توسط سلوکوس و معرفی آن به نام او سلوکیه؛ اما چند سال بعد، انتقال پایتخت خود به شهر انطاکیه در شمال سوریه

علت ایجاد شهرها توسط سلوکیان: ایجاد شهرهای زیادی توسط سلوکوس و جانشینان وی در قلمرو خود. ۱. ایجاد شهرهای جدید و کوچاندن یونانیان به این شهرها، با هدف گسترش فرهنگ یونانی در ایران و دیگر متصرفات اسکندر در آسیا،

نقش شهرهای ساخته شده توسط سلوکیان در ایران: ۱. ساخت این شهرها براساس معماری یونانی و وظیفه ساکنان آنها در جلوگیری از وقوع شورشهای احتمالی و هجوم طوایف کوچ رو. ۲. از سوی دیگر، فراهم نمودن زمینه گسترش فعالیتهای تجاری با سرزمینهای دور و نزدیک توسط این شهرها

علت توجه بیشتر سلوکیان به مناطق غربی کشور خود (زمینه ساز قدرتیابی اشکانیان در شرق ایران): رقابت و درگیری سلوکیان از اوایل تشکیل حکومت خود، با جانشینان اسکندر در مصر. از این رو، عمده توجه شاهان سلوکی به مناطق غربی قلمرو خودشان و عدم نظارت بر متصرفات شرقی خویش. در نتیجه بی توجهی آنان به شرق قدرتیابی افراد یا خاندا نهایی در نواحی شمال شرقی فلات ایران و تلاش در جهت کسب استقلال از حکومت سلوکیان. یکی از این خاندا نها اشکانیان و پایان دادن به سلطه سلوکیان بیگانه بر ایران پس از سالهای طولانی مبارزه و مقاومت،

علل سستی پایه های حاکمیت سیاسی و نظامی سلوکیان بر ایران: فرمانبرداری اقوام گوناگون از سلوکیان تنها به زور و اجبار و عدم ایجاد حس همزیستی و یگانگی با اقوام ایرانی در قلمرو خود و عدم موفقیت در گسترش و نفوذ فرهنگ یونانی در ایران

اشکانیان

تأسیس سلسله اشکانیان : بنیان گذار این سلسله: ارشک، از قبیله پرنی یا اپرنی در شرق ایران چگونگی تشکیل دولت اشکانی: تسلط ارشک بر فرمانروای سلوکی در ناحیه ای در حوالی قوچان امروزی و خارج نمودن پارت و گرگان از دست سلوکیان؛ سپس پیشروی تدریجی آنان به سمت غرب و پس از قریب صد سال جنگ و گریز شکست و اخراج کامل سلوکیان از ایران.

علت نامگذاری حکومت اشکانیان: به احترام ارشک؛ اضافه نمودن عنوان ارشک توسط جانشینان وی، به نام خود و بدین ترتیب نامیدن این سلسله به نام ارشکانیان و بعداً اشکانیان
علل اصلی موفقیت اشکانیان در تشکیل حکومت: استفاده اشکانیان از جنگاوران قبایل شرق ایران دارای مهارت در سوارکاری و تیراندازی با کمان، و تشکیل سپاه ورزیده ای از آنها .

پایتخت اشکانیان در طول حدود 470 سال حکومت: تغییر چندین بار پایتخت خود. پایتخت های این سلسله به ترتیب: شهر نسا در ترکمنستان امروزی، شهر صدرروازه معروف به هکاتم پولاتسزد یونانیان در حوالی دامغان کنونی و شهر تیسفون در نزدیکی بغداد امروزی.

گسترش و تثبیت قدرت :

چگونگی تثبیت قدرت اشکانی (حکومت نخستین فرمانروایان اشکانی): اظهار اطاعت از سلوکیان توسط اولین حکام اشکانی با هدف حفظ قلمرو خود، اما افزایش قدرت و قلمرو اشکانی توسط مهرداد یکم با تسلط بر مناطق وسیعی در سرتاسر ایران در دوران فرمانروایی اش، در نتیجه تبدیل اشکانیان از یک حکومت محلی در شرق فلات ایران به یک پادشاهی قدرتمند .

حکومت اشکانی در دوره مهرداد دوم (مهمترین اقدامات مهرداد دوم): **مهرداد دوم** از جمله پادشاهان لایق و با تدبیر اشکانی. نهایت وسعت قلمرو اشکانیان در پی فتوحات مهرداد دوم و در نتیجه استحکام پایه های قدرت و سلطنت آنان. در روزگار مهرداد دوم، آمدن سفیرانی از سوی چین به ایران و در پی این سفار تنها توسعه ی روابط تجاری میان دو کشور با تکمیل جاده ابریشم . حتی پیش روی اشکانیان تا رود فرات در دوران همین پادشاه در نتیجه همسایگی اشکانیان با امپراتوری روم

اشکانیان و روم :

یکی از مسائل مهم در سیاست خارجی حکومت اشکانی: اختلافات و جنگهای مکرر با امپراتوری روم .
علل شروع درگیری ایران و روم در زمان اشکانیان: در آن زمان، گسترش قلمرو امپراتوری روم شرقی به سمت شرق امپراتوری خود؛ و گاه به گاه فرستادن سپاه بزرگی به سوی .

واکنش اشکانیان در مقابل حملات امپراتوری روم: مصمم بودن اشکانیان در ایستادگی و دفاع با تمام قوا از مرزهای غربی ایران و عدم اجازه به بیگانگان در تسلط بر کشور

نبرد حران: یکی از مهمترین جنگهای اشکانیان و روم در زمان پادشاهی ارد دوم. هجوم کراسوس، سردار مشهور روم با سپاهی بزرگ و مجهز به منطقه بین النهرین، اماشکست سخت آنان از سپاه ایران درجایی به نام حران، وکشته شدن سردار مغرور روم. فرمانده سپاه ایران درجنگ حران، سردار بی باک و شجاع ایرانی، سورنا

پیروزی وی با اجرای فنون گوناگون جنگی

علل ادامه جنگ ایران و روم پس از جنگ حران: جنگ اشکانیان و رومیان بارها بر سر تسلط برارمنستان و مرزهای سوریه، ناکامی سپاه اشکانی در برخی از این جنگها، اما جبران شکست در نبردهای بعدی با پایمردی و دلاوری و عقب راندن دشمن

سقوط اشکانیان :

نوع حکومت اشکانیان: حکومت ملوک طوائفی. نظام حکومتی اشکانیان: مجموعه ای از حکومتهای نیمه مستقل و دادن مالیات و نیروی نظامی توسط حکام محلی به حکومت مرکزی اشکانی، پیامد جنگهای متعدد اشکانیان در شرق و غرب: (علل ضعف اشکانیان): ضعف و سستی حکومت اشکانی بر اثر جنگ های پیاپی با امپراتوری روم در مرزهای غربی و نیز درگیری های نظامی در مرزهای شرقی، در نتیجه نافرمانی برخی حاکمان محلی.

آخرین پادشاه اشکانیان: اردوان چهارم

مهمترین حوادث دوره حکومت اردوان چهارم: (چگونگی سقوط دولت اشکانی): شکست نیروهای مهاجم رومی در ابتدای حکومتش و اجبار آنان در پرداخت غرامت، اما عدم موفقیت وی در برابر مشکلات داخلی و عدم توانایی وی در سرکوبی شورش خاندان ساسانی در فارس علیه اشکانیان. سرانجام، شکست مرگ اردوان در جنگ با اردشیر بابکان ساسانی و از هم پاشیدگی سلسله اشکانیان.

میراث اشکانیان :

نجات ایران از چنگال بیگانگان توسط حکومت اشکانی با رشادت و روحیه جنگاوری چگونگی استقلال بخشی به ایران پس از اسکندر توسط اشکانیان: حفظ اقوام و فرقه های دینی گوناگون و حتی یونانی تباران پراکنده در سراسر کشور توسط سلسله اشکانی با آسا نگیری و مداراجویی فرهنگی و

دینی در نتیجه اعمال چنین سیاستهایی در دوران پس از اسکندر، استقلال و حیثیت دوباره ایران.

چگونگی احیای ایران توسط اشکانیان: پیوند تدریجی اجزای مختلف فرهنگ ایرانی و ترویج ایرانگرایی،

ساسانیان

شکل گیری حکومت :

برگرفتن نام ساسانیان، از ساسان، نیای اردشیر بابکان، سر دودمان آن سلسله ساسان: موبد نیایشگاه زرتشتی آناهیتا در شهر استخر، واقع در منطقه پارس. ازدواج وی با دختر یکی از شاهان محلی پارس و در نتیجه افزایش نفوذ و قدرت خانواده ساسان.

چگونگی قدرت‌یابی ساسانیان: اعلام استقلال توسط بابک، پدر اردشیر، در پارس. نگرانی اردوان چهارم، آخرین شهریار اشکانی از استقلال طلبی ساسانیان در نتیجه مقابله با او، اما در نهایت شکست از اردشیر بابکان و قدرت‌یابی سلسله ساسانیان به جای اشکانیان. تاجگذاری اردشیر در تیسفون و انتخاب این شهر به پایتختی همانند اشکانیان

تثبیت قدرت :

مهمترین مشکلات اردشیر در ابتدای حکومت: ۱. مشکلات داخلی و عدم اطاعت برخی حکام محلی از دولت مرکزی. ۲. مشکلات خارجی

مهمترین اقدامات اردشیر در آغاز حکومت: **تصمیم** ساسانیان در ایجاد حکومتی متمرکز و قدرتمند به جای حکومت ملوک طوایفی اشکانی، برای اطاعت از دستورات و قوانین حکومت مرکزی در سرتاسر ایران. سرکوب بسیاری از مخالفان با جنگ و همراه نمودن برخی دیگر با نامه نگاری و ارائه دلایل گوناگون با خود. علت مشکلات داخلی ساسانیان در زمان اردشیر: بدنبال تصمیم اردشیر در ایجاد حکومت متمرکز بجای حکومت ملوک طوایفی اشکانیان، مواجه شدن اردشیر بابکان در آغاز کار با مشکلات متعدد داخلی. مخالفت با حکومت جدید توسط بسیاری از حاکمان محلی بعثت عدم تمایل آنها به از دست دادن استقلال خود.

مشکلات خارجی اردشیر: مواجه بودن حکومت ساسانی با مسائل و مشکلات مختلف در خارج از مرزهایش ۱. یکی از این مشکلات، امپراتوری روم شرقی و حملات پی در پی آنها به سرزمینهای ایرانی، ۲. از سوی دیگر، یورشهای مکرر قبایل بیابان گرد به مرزهای ایران، در شرق و جنوب

چگونگی تثبیت قدرت ساسانیان: دستیابی حکومت ساسانیان به موفقیت‌های سیاسی و نظامی بزرگی در داخل و خارج کشور با اقدامات مهم پادشاهانی مانند شاپور یکم و شاپور دوم و در نتیجه گسترش و تثبیت آن.

مهمترین جنبش اجتماعی و اقتصادی ساسانی: در زمان پادشاهی قباد یکم به رهبری مزدک قیام مزدک: مهم‌ترین جنبش اجتماعی و اقتصادی ساسانی همزمان پادشاهی قبادیکم. (اعتقادات مزدک مزدک طرفدار برابری مردم در بهره مندی از منافع اقتصادی و اجتماعی؛ اعتقاد وی به بر خورداری مردم در زندگی از امکانات یکسان و تقسیم زمین و دارایی طبقات بالا، میان تهیدستان. تأکید مزدک بر عدم ستیز با طبقات بالا برای پیروانش، اما غارت اموال بسیاری از بزرگان توسط آنها و کشیده شدن کار به خشونت و افراط.

واکنش قباد در برابر مزدک: حمایت قباد در آغاز زمامداری خود از مزدک با هدف (هدف مزدک از حمایت از مزدک): کاهش قدرت اشراف، نجبا و موبدان و کوتاه نمودن دست آنان از امور کشوری،

واکنش اشراف در مقابل حمایت قباد از مزدک: بدنبال حمایت قباد از مزدک؛ برکناری قباد و زندانی نمودنش توسط اشراف و نجبا

علت برداشتن حمایت قباد از مزدک: بازگشت دوباره قباد به قدرت و همراهی وی با مخالفان مزدک با هدف حفظ موقعیت خود

عاقبت مزدک: بدنبال همراهی قباد با مخالفان مزدک، در پایان دوران قباد، با هدایت خسرو، پسر و جانشین او، دعوت مزدک به مناظره ای ساختگی و در پایان آن، قتل وی همراه تعدادی از هوادارانش.

جانشین قباد: خسرو انوشیروان یکی از پادشاهان مشهور ساسانی

مهمترین اقدامات انوشیروان: اجرای اصلاحات در زمینه اداری، نظامی و اقتصادی توسط این پادشاه با هدف سامان بخشیدن به اوضاع کشور، اما عدم موفقیت اصلاحات خسرو انوشیروان برای رفع مسائل و مشکلات داخلی حکومت ساسانی .

اوضاع ساسانیان در زمان هرمز چهارم: جانشین انوشیروان: هرمز چهارم، بالاگرفتن اختلاف و نزاع سیاسی در دربار ساسانیان و شورش یکی از سرداران مشهور به نام بهرام چوبین، با پشتیبانی بزرگان علیه پادشاه و برکناری وی از قدرت و نشستن بر تخت پادشاهی.

مهمترین شورش نظامی دوران حکومت هرمز چهارم: شورش بهرام چوبین و برکناری هرمز از قدرت و تکیه زدن بهرام بر تخت سلطنت

جانشین هرمز چهارم: خسرو پرویز، پسر هرمز؛ فرار خسرو پرویز به بیزانس (امپراتوری روم شرقی) پس از شورش بهرام چوبین و قدرتیابی وی با حمایت امپراتوری روم،.

ساسانیان و روم :

ادامه رقابت، اختلاف و دشمنی میان دو قدرت بزرگ جهان آن روزگار، یعنی روم و ایران در دوران ساسانیان
علل اختلاف ایران و روم: دو کشور بر سر تسلط بر برخی سرزمینهای سرحدی به ویژه منطقه ارمنستان، اما هدف اصلی رومیان در لشکرکشی پی در پی به ایران: تسلط بر مسیرهای تجاری هند و چین . تلاش آنها در داشتن رابطه تجاری به طور مستقیم با این کشورها،

واکنش شاهان اشکانی و ساسانی در برابر امپراتوری روم در داشتن روابط تجاری مستقیم با چین و هند: تلاش شاهان اشکانی و ساسانی برای ممانعت از موفقیت رومیان با آگاهی از اهمیت و منافع این مسیرهای تجاری برای ایران .

روابط ساسانیان با روم: درگیری و جنگ ساسانیان با رومیان. البته بعضی اوقات ترجیح دوطرف بر مذاکره و سازش به جای ستیزه‌دور نتیجه امضای پیمان صلح، و ایجاد آرامش بر روابط آنها. دو مورد از این جنگها در زمان شاپور یکم: **کشته شدن گردیانوس امپراتور روم در یکی از آنها، و اسارت والرینوس، امپراتور روم در دیگری.**

رابطه خسرو پرویز با روم: قدرتیابی وی با کمک روم، اما پس از آن در زمان خسرو پرویز ایجاد نبردهای بزرگی میان دو کشور و پیروزی ساسانیان در آغاز، اما در پایان، شکست سخت ساسانیان.

مقابله با بیابان گردان:

یکی از مشکلات اصلی ساسانیان: هجوم مکرر اقوام بیابان گرد به شهرها و آبادیهای ایران در مناطق سرحدی. هجوم قبایل صحراگرد آسیای مرکزی: به مرزهای شمال شرقی ایران در منطقه خراسان و تخریب و غارت مردم.

واکنش شاهان ساسانی در مقابله با تهاجم ویرانگر قبایل شمالشرق ایران: اقدام به لشکرکشی در مقابل آنان و تقبل هزینه های زیاد برای این لشکرکشی.

حملات دائمی قبایل بیابان گرد عرب: **به شهرها و آبادیهای ایران در حاشیه جنوبی خلیج فارس و دریای عمان واکنش شاپور دوم ساسانی در مقابل حملات اعراب بیابانگرد: گوشمالی اعراب متجاوز توسط شاپور دوم ساسانی در جریان یک عملیات نظامی،**

هدف شاهان ساسانی (انوشیروان) از تأسیس حکومت لخمیان در حیره: تأسیس حکومتی دست نشانده به ریاست اعراب لخمی (لخمیان) در جنوبغربی ایران به مرکزیت شهر حیره توسط حکومت ساسانی برای جلوگیری از غارتگری اعراب،

اقدام خسرو پرویز در برانداختن حکومت لخمیان اشتباه بزرگی توسط ساسانیان به علت بی دفاع ماندن مرزهای جنوبغربی ایران در برابر هجوم اعراب در نظر برخی از مورخان.

انحطاط و فروپاشی ساسانیان:

یکی از مسائل و مشکلات اساسی حکومت ساسانی: بروز اختلاف و دشمنی میان پادشاه و بزرگان کشور. نتیجه بروز اختلافات میان پادشاهان و بزرگان کشور: برکناری و حتی قتل پادشاه در مواقع شدت یافتن این اختلافات. نمونه آن برکناری قباد از قدرت و زندانی نمودن وی توسط اشراف و موبدان بدنبال همراهی قباد با مزدک؛ بی نتیجه ماندن اقدامات خسرو انوشیروان برای حل اختلافات و نزاع بزرگان و شاه؛ برکناری هرمز چهارم، پسر و جانشین انوشیروان با همدستی بهرام چوبین و بزرگان از تخت سلطنت و قتل وی.

حکومت خسرو پرویز: کمک گرفتن خسرو پرویز، پسر و جانشین هرمز چهارم، از امپراتوری روم، رقیب دیرین ساسانیان برای رسیدن به تاج و تخت و سرکوب سرداران و اشراف مخالف خود، اما شورش بزرگان برخسرو پرویز واز بین بردن وی به دستگیری پسرش شیرویه

پس از قتل خسرو پرویز: افزایش شدید رقابت و کشمکش در درون دربار ساسانی.

اوضاع حکومت ساسانی پس از خسرو پرویز: کشتن بیشتر افراد خاندان ساسانی توسط شیرویه جانشین خسرو، بعثت نگرانی از وارث تاج و تخت شدن ایشان، بی ثباتی هرچه بیشتر وضعیت سیاسی حکومت ساسانی در آن زمان چنانکه برتخت نشستن ده تن بر تخت شاهی در فاصله چهار سال؛ و دو تن آنان، از دختران خسرو پرویز .

چگونگی سقوط ساسانیان: بی ثباتی سیاسی حکومت ساسانی پس از خسرو پرویز و روی کار آمدن ۱۰ نفر در ۴ سال. انتخاب یزدگرد سوم به پادشاهی توسط بزرگان کشور، در اوایل فرمانروایی او، حمله اعراب مسلمان به ایران و شکست سپاه ساسانی در چند جنگ بزرگ مانند قادسیه، جَلولا و نهاوند، سپاه ساسانی. فرار یزدگرد به خراسان، و سرانجام کشته شدن وی در اطراف شهر مرو و پایان حکومت ساسانیان با مرگ او، و ورود ایران به دوران اسلامی.

برخی از عوامل مؤثر در سقوط ساسانیان: الف: عوامل داخلی ب: عوامل خارجی

الف: عوامل داخلی

۱. ضعف قدرت سیاسی پادشاهان ساسانی به دلیل اختلاف و درگیری پیاپی با اشراف و بزرگان؛
۲. شورش مکرر فرماندهان نظامی و دخالت آنان در کشمکش های سیاسی؛ (نمونه آن بهرام چوبین)
۳. نارضایتی توده مردم از حکومت ساسانی به سبب وجود تبعیض ها و نابرابری های اجتماعی و اقتصادی و عدم مقاومت جدی آنان در برابر اعراب؛ (شورش مزدک)
۴. کاهش توان اقتصادی حکومت ساسانی به سبب طغیان رودخانه های دجله و فرات، شکسته شدن سدها و به زیر آب رفتن زمین های حاصلخیز آسورستان (بین النهرین)

ب: عوامل خارجی

۵. پیام جذاب دین اسلام در دعوت جهانیان به پرستش خدای یگانه و برابری و برادری.
۶. انگیزه و روحیه قوی اعراب مسلمان.

مانا باشید

م.نوریان

دبیر ناحیه ۱ مشهد

تاریخ من "ناشر تخصصی جزوات آموزشی - درسی تاریخ

@Tarikheman3